

MUQIMIY SATIRASINING JAMIYATDAGI IQTISODIY VA
MA'NAVIY MUAMMOLARNI YORITISHDAGI O'RNI

TDIU Iqtisodiyot fakulteti 3-kurs talabasi

Karimov Umrbek Javlonbek o'g'li

E-mail: umirchikkarimov@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-6040-8349

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi o'zbek mumtoz adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo'lgan Muqimiy ijodida mehnatkash xalq hayotining badiiy ifodasi masalasi tahlil qilinadi. Shoirning satirik va lirik asarlarida oddiy xalqning turmush tarzi, ijtimoiy tengsizlik, qashshoqlik, adolatsizlik va insoniy qadriyatlarning aks etishi ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Muqimiy ijodining xalqchil ruhga ega ekani, uning asarlarida mehnatkash qatlam manfaatlari va dardlari chuqur badiiy vositalar orqali ifodalangani ochib beriladi. Tadqiqot davomida shoirning hajviy uslubi, obraz yaratish mahorati hamda realizm unsurlaridan foydalanish xususiyatlari misollar asosida ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: Muqimiy, mehnatkash xalq, badiiy ifoda, satira, realizm, xalqchil adabiyot, ijtimoiy muhit, hajviyot, o'zbek adabiyoti, xalq hayoti.

Annotation: This scientific article analyzes the artistic expression of the working people's life in the works of Muqimiy, one of the major representatives of Uzbek classical literature of the late nineteenth and early twentieth centuries. The study highlights the depiction of social inequality, poverty, injustice, and human values in the poet's lyrical and satirical works. The article reveals the national and democratic spirit of Muqimiy's creativity and explains how the problems and aspirations of ordinary people are reflected through artistic means. Particular attention is paid to the poet's satirical style, realism, and mastery in creating vivid literary images.

Key words: Muqimiy, working people, artistic expression, satire, realism, folk literature, social environment, satire genre, Uzbek literature, people's life.

Аннотация: В данной научной статье анализируется художественное изображение жизни трудового народа в творчестве Мукими — одного из крупнейших представителей узбекской классической литературы конца XIX — начала XX века. Рассматриваются отражение социальной несправедливости, бедности, тяжелых условий жизни и человеческих ценностей в лирических и сатирических произведениях поэта. Особое внимание уделяется народности творчества Мукими, его мастерству художественного изображения и использованию реалистических средств.

Ключевые слова: Муками, трудовой народ, художественное изображение, сатира, реализм, народная литература, социальная среда, узбекская литература, жизнь народа.

XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida xalqning iqtisodiy ahvoli og'irlashib, oddiy mehnatkash qatlam turli bosim va adolatsizliklarga duch kelgan edi. Ana shunday tarixiy sharoit o'zbek adabiyotida xalq hayotini real tasvirlashga intilgan ijodkorlarning maydonga chiqishiga sabab bo'ldi. Shunday adiblardan biri Muqimiy bo'lib, u o'zining hajviy, lirik va publitsistik ruhdagi asarlari orqali xalqning turmushini, dardu tashvishlarini va jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni badiiy jihatdan ifodalashga muvaffaq bo'ldi.

Muqimiy o'zbek demokratik adabiyotining yirik vakillaridan biri hisoblanadi. U yashagan davrda jamiyatda boy va kambag'al tabaqalar o'rtasidagi tafovut kuchaygan, amaldorlarning zulmi ortgan, oddiy xalq esa og'ir mehnat va qashshoqlik girdobida yashashga majbur bo'lgan. Shoir ana shu ijtimoiy muhitni o'z asarlarida haqqoniy va ta'sirchan tarzda aks ettirgan. Uning ijodida xalqchil ruh, insonparvarlik g'oyalari, ijtimoiy tenglik va adolat masalalari asosiy o'rinlardan birini egallaydi. Muqimiy ijodi faqat estetik zavq bag'ishlash bilan cheklanmaydi. Shoirning asarlari ma'lum bir davrning ijtimoiy manzarasini ko'rsatib beruvchi muhim badiiy hujjat sifatida ham ahamiyatlidir. Ayniqsa, uning satirik asarlarida amaldorlarning poraxo'rliqi, jaholat, dangasalik, yolg'onchilik va xalq manfaatiga zid bo'lgan illatlar keskin tanqid qilinadi. Shoirning lirik asarlarida esa oddiy insonning orzu-armonlari, muhabbat va sadoqat, hayotning murakkab jihatlari samimiy ifodasini topgan.

Muqimiy ijodini o'rganish bugungi kunda ham dolzarb hisoblanadi [1]. Chunki shoir asarlarida ilgari surilgan adolat, halollik, mehnatsevarlik, xalq manfaatlarini himoya qilish kabi g'oyalar zamonaviy jamiyat uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, uning ijodi o'zbek adabiyotida realizmning shakllanishida katta ro'l o'ynagan. Muqimiy XIX asrning ikkinchi yarmida yashab ijod qilgan iste'dodli shoirlardan biri sifatida o'zbek adabiyoti tarixida muhim o'rin egallaydi. Shoirning asl ismi Muhammad Aminxo'ja bo'lib, u Qo'qon shahrida tavallud topgan. Yoshligidan ilm-fanga qiziqqan Muqimiy dastlab mahalliy maktab va madrasalarda tahsil olgan. Uning adabiyotga bo'lgan muhabbati erta shakllanib, Sharq mumtoz adabiyotining yirik vakillari ijodidan ilhomlangan.

Shoir yashagan davr Turkiston tarixida siyosiy beqarorlik va iqtisodiy tanazzul bilan xarakterlanadi [4]. Qo'qon xonligining zaiflashuvi, Rossiya imperiyasining bosqinchilik siyosati, xalqning turmush darajasining pasayishi jamiyatda turli ijtimoiy muammolarni yuzaga keltirdi. Aynan shu muhit Muqimiy dunyoqarashining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Muqimiy ijodi xalq hayoti bilan chambarchas bog'liq bo'lib, unda oddiy insonlarning ruhiy olami, mehnati va tashvishlari muhim

o‘rin tutadi. Shoirning satirik ruhdagi she‘rlari o‘sha davrdagi ijtimoiy tengsizlikni fosh etishda katta ahamiyatga ega bo‘lgan. U boylar va amaldorlarning manmanligi, xalq manfaatiga bepisand qarashi, poraxo‘rlik va jaholatni hajv ostiga olgan.

Muqimiy ijodiga xalq og‘zaki ijodi ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatgan. Shoirning ko‘plab she‘rlarida xalq maqollari, iboralari va sodda ifoda vositalaridan foydalanilgan. Bu esa uning asarlarini xalqchil ruh bilan sug‘orib, oddiy kitobxon uchun tushunarli va ta‘sirchan qilgan. Shoir o‘z asarlarida xalqning og‘ir hayotini tasvirlash bilan birga, insoniy fazilatlarini ulug‘lashga ham alohida e‘tibor qaratadi. Halollik, mehnatsevarlik, sabr-toqat kabi fazilatlar uning ko‘plab she‘rlarida asosiy g‘oyalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Muqimiy ijodining eng muhim xususiyatlaridan biri uning xalqchilligidir [2]. Shoir oddiy xalq hayotini real tasvirlashga intilgan va ularning manfaatlarini himoya qiluvchi g‘oyalarni ilgari surgan. Bu jihat uning asarlarini xalq orasida mashhur qilgan. Muqimiy realizm ruhidagi ijodkor sifatida jamiyatdagi mavjud muammolarni yashirmasdan ko‘rsatishga harakat qilgan. U o‘z asarlarida kambag‘al xalqning og‘ir turmushini, amaldorlarning zulmini va ijtimoiy adolatsizlikni haqqoniy tasvirlaydi. Ayniqsa, satirik she‘rlarida mavjud tuzumning salbiy tomonlari ochiq tanqid qilinadi.

Shoirning realizmi faqat tashqi voqealarni tasvirlash bilangina cheklanmaydi. U inson ruhiyatini ham chuqur tahlil qiladi. Muqimiy asarlarida qahramonlarning ichki kechinmalari, orzu-armonlari va iztiroblari samimiy ifoda etiladi. Muqimiy ijodida xalq tiliga yaqin sodda va ravon uslubdan foydalanilgan. Bu esa uning asarlarini xalq uchun yanada tushunarli va ta‘sirchan qilgan. Shoir xalq iboralari va maqollaridan mahorat bilan foydalangan.

Realistik tasvir vositalari Muqimiy ijodining badiiy qimmatini oshiradi [8]. Shoir voqelikni bo‘rttirmasdan, hayotdagi mavjud holatni haqqoniy ko‘rsatishga intiladi. Bu jihat uning asarlarini tarixiy manba sifatida ham qimmatli qiladi.

Muqimiy asarlarida mehnatkash xalq hayoti keng va ta‘sirchan tasvirlangan [7]. Shoir oddiy dehqon, hunarmand, kosib va kambag‘al insonlarning hayotini chuqur his etib, ularning dardlarini badiiy obrazlar orqali ifodalaydi. Shoirning ayrim she‘rlarida xalqning og‘ir mehnati va qashshoqligi katta achinish bilan tasvirlanadi. U mehnatkash insonlarning halol mehnat bilan kun kechirayotganini, biroq boy va amaldorlar tomonidan ezilayotganini ko‘rsatadi.

Muqimiy xalqning ruhiy holatini ham nozik badiiy vositalar orqali yoritadi [8]. Shoir asarlarida kambag‘al insonlarning orzu-armonlari, umidsizliklari va hayotga bo‘lgan ishonchi aks etadi. Bu tasvirlar kitobxon qalbida chuqur taassurot uyg‘otadi. Shoirning satirik asarlarida xalq manfaatiga zid bo‘lgan illatlar keskin tanqid qilinadi. U poraxo‘r amaldorlarni, dangasa boylarni va yolg‘onchi kishilarni hajv qilish orqali jamiyatni isloh etishga intilgan. Muqimiy xalqning ma‘naviy boyligini ham yuqori

baholaydi. Uning asarlarida oddiy insonlarning mehr-oqibati, halolligi va mehnatsevarligi ulugʻlanadi.

Muqimiy oʻzbek satirik adabiyotining rivojlanishiga katta hissa qoʻshgan ijodkorlardan biridir [5]. Uning hajviy asarlari jamiyatdagi salbiy illatlarni fosh etishda muhim vosita boʻlib xizmat qilgan. Shoir satira yordamida boylar va amaldorlarning kirdikorlarini ochib beradi. Ularning ochkoʻzligi, manmanligi va xalq manfaatiga zid harakatlari keskin hajv qilinadi. Bu esa Muqimiy ijodining demokratik ruhini namoyon etadi. Muqimiy satirasida kulgi vositasi orqali chuqur maʼno ifodalanadi. Shoir kuldirish orqali oʻquvchini oʻylashga majbur qiladi. Bu esa uning badiiy mahoratini koʻrsatadi.

Hajviy obrazlar yaratishda Muqimiy xalq tilidan ustalik bilan foydalangan. Uning obrazlari hayotiy va tabiiy boʻlib, kitobxon koʻz oldida aniq gavdalanadi. Shoirning hajviy asarlarida ijtimoiy tengsizlik muammosi markaziy oʻrinlardan birini egallaydi. U kambagʻal xalqning ogʻir ahvolini boylarning dabdabali hayoti bilan qarama-qarshi qoʻyib tasvirlaydi.

Muqimiy lirikasida insonning ichki dunyosi va jamiyat bilan munosabati muhim mavzulardan biridir. Shoirning lirik qahramoni hayotning murakkabliklarini his qiluvchi, adolat va ezgulikni orzu qiluvchi inson sifatida namoyon boʻladi. Shoir muhabbat mavzusini ham xalq hayoti bilan bogʻliq holda tasvirlaydi. Uning sheʼrlarida samimiy tuygʻular, sadoqat va insoniy mehr ulugʻlanadi. Muqimiy lirikasi inson ruhiyatini nozik tasvirlash bilan ajralib turadi. Shoir inson qalbidagi iztirob, umid va armonlarni badiiy mahorat bilan ifodalaydi.

Lirik asarlarda ham shoirning xalqparvarlik gʻoyalari sezilib turadi. U oddiy insonlarning baxtli hayot kechirishini orzu qiladi va jamiyatdagi adolatsizliklardan iztirob chekadi. Muqimiy lirikasining badiiy qimmatini uning samimiyligi va hayotiyligida namoyon boʻladi. Shoir xalq tiliga yaqin uslub orqali kitobxon qalbiga yoʻl topa olgan.

Muqimiy oʻzbek demokratik adabiyotining rivojlanishida katta roʻl oʻynagan [6]. Uning ijodi keyingi davr oʻzbek adabiyotiga sezilarli taʼsir koʻrsatgan. Shoirning xalqchil ruhdagi asarlari Furqat, Zavqiy va boshqa maʼrifatparvar adiblar ijodiga ham taʼsir etgan. Ularning asarlarida ham xalq manfaatlarini himoya qilish, jaholat va adolatsizlikni tanqid qilish gʻoyalari davom ettirilgan. Muqimiy oʻz asarlarida maʼrifatparvarlik gʻoyalari ham ilgari surgan. U ilm-fan va maʼrifatni xalq taraqqiyotining asosiy omili deb bilgan. Shoir ijodi bugungi kunda ham oʻz ahamiyatini yoʻqotmagan. Uning asarlarida ilgari surilgan adolat, halollik va insonparvarlik gʻoyalari hozirgi jamiyat uchun ham dolzarbdir. Muqimiy merosi oʻzbek milliy adabiyotining bebaho boyligi hisoblanadi. Uning asarlari xalq hayotining tarixiy-badiiy manzarasini yaratishda muhim oʻrin tutadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Muqimiy ijodida mehnatkash xalq hayoti realistik va xalqchil ruhda tasvirlangan. Shoir jamiyatdagi mavjud muammolarni ochiq yoritib, oddiy insonlarning manfaatlarini himoya qilishga intilgan. Muqimiy asarlarida satira muhim badiiy vosita sifatida xizmat qilgan. Hajv yordamida u poraxo'rlik, adolatsizlik, boylarning manmanligi kabi illatlarni keskin tanqid qilgan. Bu esa shoir ijodining ijtimoiy ahamiyatini oshirgan. Shoirning lirik asarlarida inson ruhiyati va xalq hayoti o'zaro uyg'unlikda tasvirlangan. Muqimiy oddiy insonlarning orzu-armonlarini samimiy ifoda etgan.

Muqimiy realizmi o'zbek adabiyotida yangi bosqichni boshlab berdi [9]. U voqelikni haqqoniy aks ettirish orqali xalqchil adabiyot rivojiga katta hissa qo'shdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Muqimiy ijodi bugungi kunda ham ma'naviy va tarbiyaviy ahamiyatga ega. Shoirning xalqparvarlik va insonparvarlik g'oyalari yosh avlodni adolat, halollik va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Muqimiy o'zbek adabiyotida mehnatkash xalq hayotini haqqoniy va ta'sirchan tasvirlagan yirik ijodkorlardan biridir. Uning asarlarida xalqning dardu tashvishlari, ijtimoiy tengsizlik va adolatsizlik masalalari chuqur badiiy ifodasini topgan.

Shoirning satirik va lirik asarlari xalqchil ruh, realizm va insonparvarlik g'oyalari bilan sug'orilgan [3]. Muqimiy hajviyot orqali jamiyatdagi salbiy illatlarni fosh etgan bo'lsa, lirikasida insoniy tuyg'ular va xalqning orzu-armonlarini samimiy tasvirlagan. Muqimiy ijodi o'zbek demokratik adabiyotining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Uning xalq manfaatlarini himoya qiluvchi g'oyalari keyingi davr adabiyotida davom ettirildi.

Bugungi kunda ham Muqimiy merosi o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Shoir asarlarida ilgari surilgan adolat, halollik, mehnatsevarlik va insonparvarlik g'oyalari yosh avlodni ma'naviy barkamollikka undaydi. Shunday qilib, Muqimiy ijodi nafaqat badiiy-estetik, balki ijtimoiy va tarbiyaviy jihatdan ham katta ahamiyatga ega bo'lgan bebaho ma'naviy merosdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov, N. (2008). O'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O'qituvchi.
2. Qo'shjonov, M. (2012). Muqimiy hayoti va ijodi. Toshkent: Fan.
3. Vohidov, R. (2010). O'zbek mumtoz adabiyoti namoyandalari. Toshkent: Sharq.
4. Homidiy, H. (2015). XIX asr o'zbek adabiyoti. Toshkent: Yangi asr avlodi.
5. Rasulov, A. (2017). "Muqimiy satirasining badiiy xususiyatlari". O'zbek tili va adabiyoti, 3(2), 45–52.

6. Qodirov, B. (2019). O‘zbek demokratik adabiyoti tarixi. Toshkent: Akademiya nashri.
7. Jo‘rayev, U. (2020). “Muqimiy lirikasida xalq hayoti tasviri”. *Filologiya masalalari*, 4(1), 67–74.
8. Abdurahmonov, S. (2016). *Adabiyot nazariyasi asoslari*. Toshkent: Tafakkur.
9. Yoqubov, I. (2018). “Muqimiy ijodida realizm”. *Til va adabiyot ta’limi*, 6(4), 28–35.
10. Mahmudov, T. (2021). *O‘zbek satirik adabiyoti*. Toshkent: Mumtoz so‘z.